

Česká křesťanskodemokratická politika v evropském kontextu

Ivan Pilip

Na vznik a vývoj křesťanskodemokratických stran v postkomunistické střední Evropě působila kombinace dvou motivů.

Na jedné straně šlo o návaznost na přerušené domácí tradice předválečného a bezprostředně poválečného působení křesťanskosociálních stran a hnutí. Před druhou světovou válkou ve většině evropských zemí nezažíval tento politický proud nejvýznamnější pozice, což souviselo s jeho specifickou orientací, většinou výrazně agrární a katolickou.

Druhým motivem pro rozvoj moderní středoevropské křesťanské demokracie je pomoc západoevropských křesťanskodemokratických stran při poválečné obnově mírové Evropy. Evropa tehdy stanula před těžkou volbou. Chtěla-li odmítnout návrat k tradiční nacionální politice jednotlivých států, jenž – jítřen vědomím válečných křivd a ztrát – by nejspíše vrhl celý kontinent politicky zpět do roku 1918, pak musela čelit tehdy velmi populární vizi Evropy sjednocené komunisty, kteří byli ve skutečnosti řízeni Moskvou. Při této těžké volbě nabídla obrozená křesťanská demokracie novou cestu, vycházející však z těch nejlepších evropských tradic, z tradic křesťanského myšlení, cestu k přátelské a bezpečné, ale přitom svobodné, demokratické a prosperující Evropě.

V prvním období po středoevropské emancipaci od nadvlády ruského komunismu na konci 80. let se zdálo, že kombinace těchto dvou motivů – tedy návaznosti na domácí tradice i vztahu k úspěšné západoevropské současnosti – představuje vskutku jedinečnou základnu pro rozvoj křesťanské demokracie. Strany hlásící se svým názvem k tomuto proudu vznikaly ve všech reformujících se zemích. Konkrétní činnost jednotlivých stran však brzy odhalila rub této univerzality. Rozdíly mezi aplikacemi křesťanskodemokratického programu byly tak zjevné, že se v některých případech dalo těžko hovořit o jednotném politickém proudu.

Příčiny tohoto rozporu souvisejí s vývojem politické scény v západní Evropě. Dynamika procesu poválečné evropské integrace si totiž vynutila i závažné změny charakteru, struktury a stylu práce politických stran, které se staly jeho iniciátory a vykonavateli. Původně nepříliš významné strany s úzce vymezeným voličským zázemím se na přelomu čtyřicátých a padesátých let staly vládními stranami s veškerou tíhou odpovědnosti za vývoj celého národa a státu. Vedle zemědělské a sociální problematiky, tradičních domén křesťanských stran, získalo obrovský význam národohospodářství, finance, obrana, zahraniční politika, rozvoj výzkumu a technologií. Křesťanská demokracie se stávala typem moderní politické strany s širokým voličským zázemím, v němž začaly výraznou roli hrát i ekonomicky silnější vrstvy městského obyvatelstva a inteligence.

Další významný impluz pro vývoj křesťanské demokracie v západní Evropě přinesla vlna levicového radikalismu v šedesátých letech. Křesťanskodemokratické strany se ocitly většinou v opozici, všude zaznamenaly významnou ztrátu tradiční voličské podpory. Ani generační výměna ve vedení těchto stran nezabránila vážné krizi identity – hledání odpovědi na otázku, jak reagovat na novou situaci, kdy se otevřená a dynamicky se vyvíjející společnost vědomě zbavuje řady svých tradičních institucí a atributů, mezi něž patří např. i vysoká religiozita a konfesionálnost obyvatelstva. Z mnoha diskuzí pak vykristalizovala dvě rozdílná řešení.

První z nich dávalo přednost historické kontinuitě. Na početní úbytek religiózně orientovaného voličstva stráničtí strategové reagovali politikou „semknutí“ prořídilých řad, tj.

výraznější orientací na tuto citadelu voličského zázemí. V politických programech těchto stran se opět výrazněji začala objevovat témata ryze křesťanská a důraz byl kladen na sociální politiku. Při zdůrazňování vlastní odlišnosti od ostatních – „světských“ – stran se stále více deklarovaly jako strany politického středu.

Druhé řešení znamenalo přijmout fakt otevřené společnosti jako výzvu. Tyto strany hledaly východisko z krize v přijetí otevřené – nadkonfesní a nekonfesní – struktury, otevřeného stylu práce. Ve snaze obstát v soutěži s novými proudy politického myšlení a zachovat si (případně i rozšířit) voličské zázemí zvolily metodu modernizace programu. Při výrazném zájmu o budoucnost dospěli představitelé těchto stran k závěru, že současnou prioritní hrozbou představuje trend levicového kolektivismu a sociálního inženýrství v kterékoli z jeho různých podob. Přitom komunismus byl jen jednou z nich, pravda tou nejhroznější podobou. V boji proti tomuto nebezpečí tito křesťanští demokraté navázali úzkou spoluprací s představiteli jiných proudů moderní demokratické pravice, s liberály a zejména s konzervativci.

I když dnes v západní Evropě oba takto vzniklé proudy křesťanské demokracie dokáží dobře spolupracovat, což dokazují např. jejich zástupci v Evropském parlamentu, bylo by chybou zastírat si jejich existenci.

Dnešní situace a problémy křesťanské demokracie ve střední Evropě i v České republice odrážejí dilema západoevropských partnerů více a zřetelněji, než by se na první pohled zdálo. Kumulovaná krize identity, kterou tyto strany musejí po prvotním období zakladatelského entuziasmu procházet, je ztížena nutností dohnat během několika málo let čtyři desetiletí přirozeného vývoje v podmínkách svobodného, demokratického státu. Nicméně výchozí situace je velmi podobná; spontánním lidovým hnutím byl odmítnut model jednotné Evropy pod vedením komunistů, avšak bezprostředně hrozí v latentní i akutní podobě excesy dlouho potlačovaných národních reminiscencí, tedy ona ostře nacionální politika připomínající léta po uzavření versailleského míru.

Rozhlédneme-li se tedy dnes po střední Evropě, setkáme se mezi mnoha stranami, které se hlásí ke křesťanské demokracii, s působením dvou podobných rozdílných tendencí jako v případě západní Evropy.

První tendence zvýrazňuje konfesní zaměření strany a má principiální výhrady k politickým názorům liberálů a konzervativců. Na rozdíl od nich však přece jen podporuje výraznější zasahování státu do života společnosti, ať již v oblasti sociálních, nebo obchodních opatření (např. politika vysokých dovozních cel). Tento programový princip umísťuje křesťanskodemokratické strany tohoto typu skutečně do středu, nebo dokonce do levého středu politického spektra.

Druhá tendence, silnější v zemích s nižší religiozitou obyvatelstva, obrací pozornost křesťanskodemokratických stran spíše k městskému obyvatelstvu. Ačkoli u zrodu stran stáli výrazní křesťanští intelektuálové, svým programem se strana snaží důsledně oslovit voliče bez ohledu na jejich náboženské vyznání. Ačkoli konfesně neutrální, jednoznačně a důsledně se hlásí na pravé místo v politickém spektru, kde má velmi blízko k proudu moderního konzervatismu, pokud jej přímo neztělesňuje.

Již dnes je možné jednoznačně říci, že zkušenosti z naprosté většiny zemí, v nichž křesťanskodemokratické strany působí – bez ohledu na to, zda jde o střední či západní Evropu –, ukazují, že perspektivní do budoucna je v obou případech zřetelně druhý trend, tedy pojetí křesťanské demokracie jako politického směru důsledně nesocialistického, demokraticky pravicového, a to s nekonfesním zaměřením.

Toto vědomí je životní nutností i pro křesťanskodemokraticky orientované politiky v českých zemích. Nepochopení této skutečnosti by mohlo křesťanskou demokracii zbavit jejího politického vlivu a vytlačit ji na okraj zájmu voličstva.

Perspektivnost tohoto směru je dána jeho orientací na budoucnost, snahou uhájít a prosadit ucelenou společenskou vizi takové společnosti, jejímž základem je svrchovanost jedince, jeho svobodné volby a odpovědnosti. V tomto smyslu bude křesťanská demokracie vždy bojovat proti komunismu, tedy nikoli proto, že je ateistický a proticírkevní ve

svých gestech, ale – což je mnohem závažnější – že popírá svobodu jednotlivce, ateisty, stejně jako věřícího. Při obraně lidské svobody se proto křesťanská demokracie nedá svést k apriornímu rozlišování mezi lidmi slušnými a neslušnými, tím méně, pokud by dělící čarou mezi nimi mělo být jejich deklarované náboženské vyznání.

Tato moderní podoba křesťanské demokracie rozlišuje mezi stálostí principů a dynamikou proměn doby. Mít v úctě tradice neznamená hájit prostý status quo, zejména v dnešní přechodné době, kdy tento pojem zcela ztrácí smysl. Cílovým stavem současného vývoje je bezpečný, politicky stabilní, demokratický a hospodářsky dynamicky se rozvíjející středoevropský region jako součást Evropské unie.

Předpokládaným členstvím v Evropské unii však dějiny nekončí. Již dnes sledujeme dramatický střet názorů mezi politickými představiteli evropské dvanáctky o další směr a charakter integračního procesu a cítíme právo – a svým způsobem i povinnost – zaujmout své stanovisko. Prohlašujeme s plnou vážností, že proces evropské integrace považujeme za věc prioritní důležitosti. Pokrok evropské integrace bude mít zásadní vliv nejen na osud společenských transformací středoevropského regionu, ale i na politickou budoucnost celé – tedy i západní – Evropy. Jeden z cílů tohoto integračního procesu vidíme shodně s našimi západoevropskými partnery, s politiky křesťanskodemokratických stran, ve vytvoření předpokladu pro úspěch v rovné, svobodné soutěži s jinými průmyslově vyspělými oblastmi světa. S bezpečnostním aspektem integrace souvisí i náš zájem o co nejužší participaci na činnosti NATO, které považujeme i do budoucna za hlavní záruku evropské bezpečnosti. Vyjadřujeme tento zájem s plným vědomím závazků, které z této participace pro českou stranu vyplývají, a prohlašujeme, že jsme připraveni je přijmout. Odpovědnost jedince za obranu společenství, k němuž přísluší, je důležitým prvkem jeho celkové občanské a lidské odpovědnosti.

Moderní křesťanská demokracie musí také jasně deklarovat svůj vztah k tržní ekonomice. Bude ji obhajovat z toho důvodu, že přes všechny své nedostatky poskytuje nejširší možný prostor pro uplatnění osobní iniciativy a svobodné volby jednotlivce a umožňuje mu převzít odpovědnost za svůj osud. Všechny pokusy odstranit nedostatky tržního hospodářství přímou státní regulací ekonomiky skončily krachem, výrazným poklesem hospodářské výkonnosti paradoxně doprovázeným zvýšenou sociální nespravedlností. Všechny pokusy státu převzít odpovědnost za negativní důsledky lidské volby, včetně neúspěchu v ekonomické soutěži či ztráty zaměstnání, se projeví v první řadě faktickým zúžením skutečné svobody.

Přířem tržní ekonomiky je instituce soukromého vlastnictví. Tu je nutné chápat nikoli jen v jejím úzkém ekonomickém rozměru, ale i v rozměru morálním a dějinném. Vlastnictví lze chápat i jako úkol, pověření spravovat určitou část okolního světa, je to vyjádření konkrétní, zhmotnělé, nikoli abstraktní odpovědnosti. Kontinuita vlastnického vztahu je rovněž výrazem historické kontinuity, historického vědomí. Společnost, která přeje nepřírozeným změnám vlastnických vztahů a struktur, protože ji lákala vidina okamžitého ekonomického prospěchu, ztrácí kus svých dějin, oslabuje své „zakotvení“ v čase. To je důvodem, proč křesťanská demokracie prosazuje a hájí privatizaci – zejména v podobě majetkových restitucí – jako návrat k přirozenému stavu, který byl již tolikrát během dvacátého století „zastílněn“.

Jsem přesvědčen o tom, že šance křesťanské demokracie v České republice spočívá v důsledném a konzistentním konzervatismu, který právě pro svou konzistenci a snahu reflektovat složité souvislosti světa je v živém spojení s křesťanským pohledem na svět. Je nutné přitom upozornit na rozpor mezi deklarovaným politickým zaměřením některých stran a charakterem jejich konkrétních politických kroků.

Chci upozornit na dvě významné politické oblasti, o něž se dnes svádí boj. Výsledek tohoto zápasu do značné míry určí podobu společnosti na dlouhou dobu.

První oblastí je ekonomický systém. Mnohé politické síly, které aktivně podpořily první kroky při uvolňování komunistického direktivního systému a deklarovaly svůj zájem přiblížit se k vyspělým demokraciím na západě Evropy, postupem času zaujaly k princi-

pům volného trhu rezervovanější stanovisko. Považují stávající hospodářský vývoj za příliš rychlý, zdůrazňují jeho záporné dopady v individuálních případech jednotlivců a podniků, požadují jeho doplnění nebo vyvážení dalšími, mimotržními mechanismy.

Křesťanská demokracie musí nejen politicky deklarovat, ale ve své každodenní politice prosazovat jednoznačnou podporu dalšímu pokračování v začaté cestě. Bylo by fatální chybou považovat ekonomickou reformu ve svém souhrnu za skončenou. Podnikatele, ekonomy, bankéře, zaměstnance, ale i politiky a celý národ čeká ještě mnoho práce, než uskutečníme svou vizi – nikoli pouze makroekonomickou rovnováhu nebo prostý ekonomický růst, ale růst dynamický. Jakékoli experimenty s osvědčeným hospodářským systémem, který jsme se rozhodli přijmout za svůj, by nás na této cestě nejen zastavily, ale obávám se, že by nás vrhly zpět do dob bezradnosti a vnitřní společenské labilit. Odmítám demagogická tvrzení o ohrožených jistotách občanů z minulosti. Žádné neexistují. Jedinou jistotou, o jejíž politickou garanci stojím, je jistota práva volby, jistota svobody. Cestu k této jistotě v ekonomickém smyslu nabízí jediné klasický systém tržní ekonomiky. V této souvislosti je naléhavým úkolem proreformních politických sil zejména demonopolizace hospodářství a co nejširší odstraňování různých druhů státních regulací.

Omezit či vyvážit působení tržních principů je možné jen v některých, jasně vymezených oblastech společenského života, kde tyto principy nepůsobí nebo působí jen omezeně. Jde např. o školství, o zdravotnictví nebo o bezpečnost. Stát má povinnost vstupovat do těchto oblastí, je zde přímo odpovědný občanům, musí se tak ovšem dít v rámci pravomocí, vymezených zákonem.

Druhá oblast přesahuje bezprostřední působnost politiky. Souvisí s širším horizontem – morálním a dějinným. Stále častěji si uvědomujeme, že za doposud hlavním úkolem vlády a politické reprezentace – rozhodovat o jednotlivých aktuálních politických tématech – pozvolna vystupuje jiný, méně nápadný, ale o to náročnější úkol – pečovat o rozvoj přirozených společenských mechanismů, které by ve svém souhrnu představovaly pevnou páteř společnosti v budoucích nejistých dobách, při řešení tisíců drobných problémů a otázek na nejrůznějších úrovních. Jedním z těchto mechanismů jsou např. obecně sdílené etické hodnoty. Křesťanskodemokratický konzervatismus musí odmítnout myšlenku ideově neutrálního státu. Žádnému odpovědnému občanovi nemůže být přece lhostejné relativizování idejí svobody, spravedlnosti a pravdy. Ideově neutrální stát by přestal být státem, protože by nemohl plnit své základní funkce. Vždyť i právní řád odráží určitou skladbu univerzálně sdílených idejí.

Proto nelze politické uvažování omezit jen na rovinu práv jednotlivce, ale musí zahrnout také jeho odpovědnost, odpovědnost za vlastní osud i za osud okolní komunity – rodinné, územní, národní i kulturní. Zcela liberální pojetí, které chápe jedince jako jedinou míru všech věcí a staví jeho individuální práva nade vše ostatní, je velmi zavádějící a nebezpečné. Dějiny politického myšlení i politické praxe za posledních 250 let dokazují, že tento způsob uvažování souvisel s řadou nešťastných sociálních experimentů, které ve svých důsledcích přinesly obrovské škody.

Možnost působení politických institucí je ovšem v této oblasti omezená. Jejich funkčnost je naopak do značné míry určována etickou kulturou společnosti. Nejtěžší deformace etické kultury společnosti jsou způsobeny přímým, direktivním působením politické moci.

Křesťanská demokracie se hlásí k úkolu pečovat o tuto oblast. Nikoli politickým moralizováním, ale vytvářením podmínek pro rozvoj těch společenských institucí, jejichž činnost se k oblasti etické kultury společnosti přirozeně vztahuje, ať již jde o činnost vzdělávací, charitativní, nebo náboženskou.

* * *

Křesťanská demokracie se za uplynulých pět let stala významnou součástí české politické scény. Její pevné místo je mezi proreformními stranami. To jsou fakta, jež lze pokládat za neměnná. Konkrétní členění politického spektra, které odráží tyto trendy, však může být

předmětem dynamického vývoje. Osobně se domnívám, že perspektivním modelem pro českou společnost je existence dvou politických proudů na proreformní, demokratické pravici, které budou úzce spolupracovat a vzájemně se podporovat – konzervativně laděné křesťanské demokracie a občanské liberální pravice. Jsem přesvědčen o tom, že jedině takovéto uskupení dokáže zaručit České republice dlouhodobou politickou stabilitu a progresivní hospodářský vývoj, že jedině takovéto uskupení dokáže naši vlast úspěšně vést k integraci do společenství vyspělých demokratických států.

Poznámka: Stať byla přednesena v Nadaci Konrada Adenauera, 27. 10. 1994.